

Олександр Леонідович Шумський,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОФЕСІЙНА КОМУНІКАЦІЯ ПРАВООХОРОНЦІВ У КОНТЕКСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті обґрунтовано необхідність включення соціокультурного компоненту до змісту професійно орієнтованих навчальних програм з іноземної мови у вищих навчальних закладах Міністерства внутрішніх справ України, а також охарактеризовано та проаналізовано комунікативні моделі, що на сьогодні склалися у світі.

Ключові слова: професійна іншомовна підготовка, комунікативна діяльність, соціокультурний компонент.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Реалії сучасного глобалізованого світу зумовлюють інтенсифікацію інтеграційних процесів нашої держави до європейської та світової спільнот. Не є виключенням і співробітництво Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України з Європейським поліцейським офісом та Інтерполом, що передбачає: організацію і проведення спільних заходів з протидії транснаціональній злочинності; обмін досвідом підготовки груп спеціального призначення; участь підрозділів МВС України у міжнародних миротворчих місіях під егідою ООН тощо. Результатом цього є зростання соціального попиту на висококваліфікованих працівників органів внутрішніх справ з достатнім рівнем опанування іноземної мови.

Зважаючи на те, що професійна іншомовна комунікативна діяльність правоохоронців передбачає необхідність встановлення та підтримання контактів не лише із зарубіжними колегами, але й з іноземними громадянами – представниками різних вікових, професійних, культурних, етнічних, конфесійних груп тощо, невід’ємною складовою змісту іншомовної підготовки курсантів у вищих навчальних закладах МВС України має бути соціокультурний компонент.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор, засвідчив, що питання навчання іноземних мов висвітлено у багатьох дослідженнях як вітчизняних (Д. Демченко, С. Козак, І. Костікова, М. Прадівлянний), так і зарубіжних (І. Бім, Н. Гез, Р. Мільруд, С. Мурсія, Ю. Пассов, С. Савіньйон) учених. Проблему формування іншомовної комунікативної компетентності працівників правоохоронних органів розглянуто у наукових працях Л. Грідневої, М. Кривич, В. Настрадіна. Зміст навчання ділової іноземної мови у процесі підготовки управлінського персоналу органів внутрішніх справ України розкрито у роботах Г. Боярко, О. Павлової, Л. Пелепейченко. Проте, соціокультурний аспект професійної іншомовної комунікації правоохоронців залишається недостатньо висвітленим.

Мета статті – обґрунтувати необхідність урахування соціокультурного компоненту у підготовці курсантів до професійної іншомовної комунікації, а також схарактеризувати та проаналізувати існуючі комунікативні моделі і традиції, які на сьогодні склалися у світі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сучасними науковцями професійна іншомовна комунікативна діяльність визначається як “процес обміну іншомовною інформацією між індивідами за допомогою спільної системи символів, знаків або поведінки з метою реалізації професійних цілей та завдань” [2, с. 429]. При цьому варто звернути увагу на те, що для професійного іншомовного спілкування у будь-якій галузі характерним є вживання спеціалізованої термінології і професійного сленгу, зрозумілих лише для фахівців у цій сфері. Поясненням цьому слугує той факт, що професійні знання з іноземної мови, як зазначає мексиканський учений-лінгвіст Р. Терборг, формують у свідомості особистості специфічний іншомовний код, доступний лише для спеціалістів у цій галузі [4, с. 123–125]. Отже, наявність ідентичних іншомовних кодів фахівців є важливою умовою конструктивної комунікації та запорукою реалізації професійних комунікативних цілей. Зокрема, професійна лексика правоохоронців

складається з нормативних мовленнєвих форм, які засвоюються під час професійної іншомовної комунікативної підготовки, зміст якої має будуватися з урахуванням специфіки професійної діяльності працівників органів МВС.

Професія правоохоронця належить до групи спеціальностей на рівні “людина-людина”, що визначаються підвищеною мовленнєвою відповідальністю, де слово – це дієвий інструмент, від опанування якого залежить не лише кінцевий результат роботи, але й доля окремих громадян, а іноді – і всього суспільства. З огляду на це, не викликає заперечень важливість формування у майбутніх офіцерів міліції соціокультурної компетентності, стрижневим елементом якої є знання комунікативних культурних традицій, що склалися на сьогодні у різних країнах світу.

Польськими вченими (А. Богуславський, А. Вержбицька) було доведено, що стиль спілкування представника будь-якої національності задовано у свідомості у вигляді “певних культурних сценаріїв”, які складаються, за визначенням С. Фрейка, з емічних (зміст і внутрішнє значення культури), закріплених у свідомості особистості, та етичних (загальні структурні моделі, що існують у певній культурі) компонентів.

Аналіз першоджерел надав можливість з’ясувати, що існуючі у сучасному світі комунікативні моделі можна умовно поділити на західну і східну. Витоки традицій західного комунікативного стилю простежуються в Стародавній Греції. Так, визначення комунікативної компетентності як “здатності особистості спілкуватися добре, тобто ясно, конкретно, зрозуміло та доцільно”, сучасного американського вченого Б. Шпіцберга [3, с. 210] є співзвучним з ученням відомого античного ритора Ісократ: “Мовлення краще, ніж мовчання лише тоді, коли ти можеш чітко та ясно висловити свою думку, сказане тобою буде доцільним у цій ситуації, зрозумілим і корисним для співрозмовника” [1, с. 174].

Сучасними науковцями (Г. Рікхайдт, К. Форверг, Г. Штрюнер) комунікативна компетентність визначається як комплексний концепт, який має внутрішню та зовнішню структуру. До зовнішньої структури належать

взаємопов'язані елементи – ефективність, тобто результат комунікації, і доцільність або врахування умов конкретних ситуацій соціальної взаємодії. Внутрішня структура визначає зв'язок практичної діяльності з навичками, знаннями, мотивацією, емоціями та поведінкою. Але витoki цієї теорії можна виявити у китайського філософа Конфуція, який стверджував, що внутрішній компонент комунікативних умінь особистості складають морально-етичні принципи і ціннісні орієнтири, а зовнішній, тобто поведінковий аспект комунікації, полягає у здатності практичного застосування вищезазначених принципів та орієнтирів.

Особливе науково-теоретичне значення для аналізу комунікативної компетентності мають спільні дослідження єгипетських (М. Батал, В. Бакарі) та американських (Г. Нельсон) учених, які загострюють увагу на необхідності врахування під час комунікації факту існування мовних культур високого і низького контексту. Дослідники дійшли висновку про те, що східні мови належать до мовної культури високого контексту, адже часто виникає необхідність здогадуватися або домислювати те, що не було сказано під час комунікативного акту, але малося на увазі. Наявними у східній культурі є лише зовнішні її вияви (наприклад, державний прапор, гімн, національні костюми тощо), у той час, як її найважливіші аспекти (норми, цінності, специфіка менталітету, які є ключовими для ефективної комунікації) залишаються прихованими для іноземців. Саме тому голландська дослідниця М. ван Бакел порівнює східну комунікативну культуру з айсбергом, адже на поверхні можна побачити лише одну дев'яту його частину.

Західні ж мови характеризуються більшою відкритістю та прозорістю, адже реципієнт того чи іншого мовленнєвого твору позбавлений необхідності аналізувати прихований підтекст. Тому західні мови вважаються мовами низького контексту.

Китайські (Г. Гао), японські (К. Йошида), шведські (Т. Фанг), французькі (Г. Фор), малайзійські (А. Асма, Л.-М. Саллех) та американські (В. Гудікунст, С. Тінг-Тумі) науковці у вивченні особливостей східної комунікативної

культури дійшли одностайного висновку про існування п'яти основних компонентів, що визначають сутність східної комунікативної традиції, яка опирається на філософське учення Конфуція і залишається майже незмінною впродовж двох тисяч років, а саме: імпліцитна комунікація (під час комунікативного акту зміст мовленнєвого твору не розкривається повністю, залишаючи певну недосказаність); концентрація уваги на співрозмовнику, тобто у спілкуванні краще більше слухати, ніж говорити; принцип ввічливості, який відображає доброзичливість та скромність суб'єктів мовлення стосовно один одного; чітке розмежування мовленнєвої поведінки, що характеризується відкритим і довірчим ставленням до знайомих людей та надзвичайно стриманим з незнайомцями.

Одним із ключових компонентів східного комунікативного стилю, який ученими визнано найскладнішим і найбільш проблемним у спілкуванні, зокрема з японцями, малайзійцями та китайцями, є так зване поняття “обличчя”, що уособлює в собі оцінку суспільством ступеня відповідності особистості певним соціальним нормам, чітко прописаним та обов'язковим для дотримання. Передумову цієї особливості східної комунікативної культури склали багатовікові культурні і релігійні традиції, за якими людина сприймається не як окремий індивід, а як частина соціальної групи, нації чи народності.

Означений компонент має особливе значення для нашого дослідження, адже правоохоронці під час виконання своїх професійних обов'язків на міждержавному рівні або у складі миротворчих місій є представниками своєї держави. Тому у спілкуванні з азіатськими колегами, аби уникнути непорозумінь, надзвичайно важливим є “зберегти обличчя”, тобто, як вимагає східна традиція, повною мірою відповідати високим моральним та духовним цінностям, що мають бути притаманні особистості. З точки зору цього конфуціанського учення комунікація, базуючись на встановленні довірчих міжособистісних відносин, розглядається скоріше як важливий соціальний ритуал, ніж процес обміну інформацією.

Мета західної комунікації, навпаки, полягає, насамперед, в обміні інформацією. І тому задля досягнення комунікативних цілей, як зазначають Дж. Грін та Б. Барлесон, необхідно розвивати такі функціональні навички як: логічність, послідовність, інформативність, аргументованість та переконливість мовлення, а також уміння керувати і контролювати враження, яке адресант справляє на реципієнта.

Американські учені-лінгвісти Дж. Віманн, М. Вужнович, М. Паркс, а також британський психолог М. Ерджайл виокремлюють такі компоненти, що складають основу західної комунікативної моделі: контроль – управління взаємодією під час комунікативного акту, а саме – спрямування комунікації за допомогою агресивної самовпевненості та маніпуляції у потрібне, вигідне русло; адаптація – здатність комуніканта змінювати і пристосовувати комунікативні стратегії залежно від умов конкретної ситуації; кооперація – необхідність установлення позитивної атмосфери під час комунікації для досягнення власних цілей. Отже, “принцип індивідуалізму, який складає основу західної комунікативної моделі, орієнтованої на результат, протиставляється колективізму східної моделі, орієнтованої на процес” [5, с. 401–408].

Заслугує на увагу тлумачення складових ефективної комунікації малайзійськими науковцями. Так, М. Чун виокремлює три основні компоненти, що, на наш погляд, поєднують у собі елементи як конфуціанської комунікативної моделі, так і західної, а саме – “вияв поваги до співрозмовника” та “формування позитивного особистісного іміджу” відповідають принципу ввічливості і поняттю “обличчя” у східній комунікативній традиції, а “упевненість у собі” є більш типовою для західної моделі.

Для більш повного висвітлення досліджуваного питання вважаємо доцільним розглянути погляди нігерійських дослідників (В. Аедун, Дж. Обе, К. Онвубере, К. Офулу), які пропонують принципово нове вирішення означеної проблеми, а саме – поєднання основних принципів Східної, Західної та Близькосхідної комунікативних моделей. Не заперечуючи важливість встановлення довірчих міжособистісних відносин, учені фокусують увагу на

необхідності контролювати емоції під час комунікативного акту, тобто поводитись емоційно нейтрально. Зважаючи на те, що адресант може маніпулювати процесом комунікації, надаючи інформації, залежно від власних комунікативних цілей, того чи іншого смислу, необхідно аналізувати можливий прихований зміст цього мовленнєвого твору. Учені також справедливо указують на те, що невинуватене надмірне красномовство під час комунікації, яке характерне для близькосхідної моделі, може призвести до втрати реципієнтом сутності повідомлення.

Висновки. Проведений узагальнюючий аналіз особливостей існуючих моделей комунікації надає можливість зробити висновок про те, що у процесі підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України до здійснення іншомовної комунікативної діяльності не можна віддавати перевагу тій чи іншій моделі. Усі вони потребують всебічного вивчення, а досягти порозуміння з представниками країн Заходу, Сходу і Близького Сходу можна, лише будуючи діалог на основі взаємної поваги та довіри.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Подальшого вивчення потребує соціолінгвістичний компонент іншомовної підготовки курсантів-правоохоронців, який передбачає знання норм та правил доцільного використання іноземної мови у тому чи іншому соціальному контексті.

Список використаної літератури

1. Исаева, В. И. Античная Греция в зеркале риторики / В. И. Исаева. – М. : Наука, 1994. – 257 с.
2. Fang, Y. A Brief Comment on Communicative Language Teaching / Yuan Fang // Journal of Language Teaching and Research. – 2011. – P. 428–431.
3. Spitzberg, B. H. Progress and pitfalls in conceptualizing and researching intercultural communication competence / B. H. Spitzberg. – New Orleans : Speech Communication Association, LA, 1980. – P. 209–226.
4. Terborg, R. The Usefulness of the Concept of Competence in Explaining Language Shift / Roland Terborg // Mexico. In: Dimensión Antropológica. – México : D.F., 2011. – Año 3, Vol. 7. – P. 113–145.

5. Zaharna, R. S. The associative perspective of communication & relational communication in the Arab world / R. S. Zaharna // Intercultural Competence Conference. – 2010. – Vol. 1. – P. 398–423.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Тюріна В. О.

Стаття надійшла до редакції 29.04.2013.

Шумский А. Л. Профессиональная коммуникация правоохранителей в контексте межкультурного взаимодействия

В статье обоснована необходимость включения социокультурного компонента в содержание профессионально ориентированных учебных программ по иностранному языку в высших учебных заведениях Министерства внутренних дел Украины, а также охарактеризованы и проанализированы коммуникативные модели, которые на сегодня сложились в мире.

Ключевые слова: профессиональная иноязычная подготовка, коммуникативная деятельность, социокультурный компонент.

Shumskiy O. L. Professional communication of law enforcement officers in the context of intercultural interaction

In the article the necessity of inclusion of sociocultural component in the contents of professionally oriented training programs of foreign language at the institutes of higher education of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine is substantiated; the communicative models which have been currently formed in the world up are characterized and analyzed.

Key words: professional foreign language education, communicative activities, sociocultural component.